

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 121 2000

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-18-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2001

triumfera, men författaren bör noga akta sig för att upp-
repa succén alltför många gånger – inom samma pärmar.

Jag rekommenderar således varmt denna bok, som
bör läsas i sin helhet och i lagom doser.

Anders Mortensen

Skeptiska betraktelser. Red. Lars Gustaf Andersson, m.fl.
(Absalon. Skrifter utgivna vid Litteraturvetenskapliga
institutionen i Lund 17). Lund 1999.

En av de skriftserier som ges ut vid humanistiska institu-
tioner i vårt land är de lundensiska litteraturvetarnas
Absalon. Sedan 1992 har man publicerat 17 volymer med
forskningsresultat och essäer producerade av institutio-
nens forskare. Senast i raden är den 1999 utgivna fest-
skriften *Skeptiska betraktelser*, tillägnad professor emeritus
Jan Thavenius.

Utom förordet innehåller skriften inte mindre än 18
bidrag, till största delen författade av lärare och forskare
verksamma vid Litteraturvetenskapliga institutionen i
Lund. Uppsatserna är disponerade i sex kapitel med rub-
riker tagna från olika boktitlar i festföremålets verkför-
teckning, vilket på en gång beskriver den bredd som
forskningen har vid institutionen i Lund, och naturligt-
vis det vida register som Thavenius själv omfattat i sin
vetenskapliga verksamhet.

Som brukligt i den här typen av vad som – något
oegentligt och definitivt anakronistiskt – skulle kunna
kallas akademiska tillfällesskrifter, har ambitionsnivån
varierat hos uppsatsförfattarna. Där finns det mesta från
lättamma essäer via analytiska teoretiska texter till ren
forskningsredovisning; från Per Rydén's historieskriv-
ning över datorstödd litteraturvetenskap till Bernt Ols-
sons hårddataundersökning av "Skillnaden mellan poesi
och prosa" i svenska 1600-tals- och 1700-talstexter.
Ämnesvalen spänner från klassiska litterära storheter
som Bellman och Rydberg (Bengt Lewan och Birthe
Sjöberg) till moderna medier och kulturyttringar som
rockvideo och bluesmusik (Magnus Eriksson och Joel
Ohlsson), från avsaknaden av pingisskildringar i littera-
turen (Birger Hedén) till betraktelser av Walter Benja-
mins barndomsminnen (Per Erik Ljung, vars bidrag
drabbats av ett snöpligt sidbrytningsfel i det sammanfat-
tande slutstycket).

Att framhålla något eller flera bidrags förträfflighet
framför de övriga på denna provkarta av genrer och
forskningsinriktningar blir inte riktigt rättvisande, efter-
som uppsatserna så att säga inte spelar på lika villkor.
Centrala, ställningstagande och riktningstypiska är
dock Eva Hættner Aurelius och Anders Palsms diskussio-
ner – från olika utgångspunkter – av skilda aspekter av
begreppet "kontext" och deras samfälliga pläderande för
behovet att se utöver den textimmanenta läsningen.

Ytterligare några bidrag väckte recensentens särskilda
uppmärksamhet av olika orsaker. Margareta Wirmark
skissar "Framtidens teater" utifrån analyser av de samti-
da svenska dramatiker och regissörerna Staffan West-
berg, Lars Norén och Staffan Valdemar Holm. Wirmark
tar här upp Riksteaterns beramade uppsättning av No-
réns "Sju tre" och diskuterar frågan om konsekvenserna
av att låta straffade politiska extremister spela sig själva
på en offentlig scen, en frågeställning som fick oönskad
förnyad aktualitet sedan skådespelarna blivit misstänkta
och fällda för bankrån och polismord. I ljuset av detta
blir Wirmarks diskussion om Noréns brytande av det
traditionella triangelförhållandet skådespelare – roll –
publik särskilt tankeväckande.

Av speciellt intresse finner jag även andra uppsatser
där författarna på något sätt fört in det närvarande och
samtiden i sina studier: uppsatser som besvarar frågor
om hur litteraturen och litteraturens historia kan synlig-
göras, hur den påverkas och förändras av och i den tid
och det rum där vi befinner oss just nu. Exempel på så-
dana är Claes-Göran Holmbergs jämförande undersök-
ning av litteraturhistorisk skrivningens förändrade förut-
sättningar och praktik hos Schück/Warburg och Lönn-
roth/Delblanc, Gun Malmgrens litteraturgenomgång
och diskussion av tankar kring vad masshålllets uti-
frånstyrd socialkaraktär och uppväxande generationers
mediekonsumtionsvanor innebär för litteraturundervis-
ningen, Jenny Westerströms kartläggning av Stock-
holmsbohemens skiftande miljöer från Röda rummets
och Lill-Jansskogens epok, via 1930- och 1940-talens
Café Cosmopolite, Pilen och Norma till idag då Rosen-
bad är regeringskansli och huvudstadskonstnärerna inte
tycks ha några självklara tillflyktsorter.

Slutligen några ord om och utifrån Erland Lagerroths
bidrag till festskriften. Lagerroth undrar "Kan man för-
stå vetenskapen?" i en långrecension av Sven Öhmans
snart tio år gamla *Svindlande perspektiv. En kritik av po-
pularvetenskapen* (1993). För att använda hans egna for-
muleringar beskriver Lagerroth på ett "pedagogiskt sätt"
och med "ett så enkelt språkbruk som möjligt" Öhmans
onyanserade och extrema resonemang som "den fanatiske
renlevnadsmannens". Lagerroths svar på frågan i upp-
satsens titel är att det visst är "stor skillnad mellan avan-
cerad fackvetenskap och populärvetenskap", men att det
därför inte skulle vara omöjligt för lekmannen att tillgo-
dogöra sig vissa grundläggande vetenskapliga idéer. Att
det aldrig kan bli tal om någon exakt eller fullständig
förståelse är givet, eftersom det är fråga om ett slags över-
sättning från ett språk till ett annat. "Men trots denna
principiella omöjlighet umgås vi ständigt med översätt-
ningar, liksom vi ständigt umgås med kartor, fastän det
är omöjligt att på en plan yta avbilda ytan av ett klot,
Jorden. För att inte tala om att hela språket är en enda
ofullkomlig 'översättning' av vad språket betecknar."

Utifrån Lagerroths ståndpunkt kan man påpeka att universitetens tredje uppgift, spridning av forskningsresultat utanför akademierna, är av särskild vikt för de humanistiska vetenskaperna i en tid då dessa ämnen alltmer sätts på undantag i forskningspolitiska sammanhang. En volym som *Skeptiska betraktelser*, med sitt innehåll av koncentrerade, men relativt lättillgängliga, uppsatser i skiftande ämnen kunde mycket väl fungera som ett uttryck för den tredje uppgiften. Man önskar därför dels att Absalon har god spridning utanför de litteraturvetenskapliga institutionerna, dels att den här typen av skrifter kunde ställas samman oftare än till professorernas 65-årsdagar. Tyvärr finns väl bland litteraturvetande forskare inte mycket tid över efter undervisning, handledning och egen forskning för den här typen av populärvetenskapligt författande. Och kanske är det fortfarande så att denna typ av extramural verksamhet har alltför låg status inom det akademiska fältet för att den tredje uppgiften ska få någon verklig betydelse.

Erik Peurell

Louise Ekelund, *Rabbe Enckell. Gräshoppans och Orfeus diktare* (Svenska Humanistiska Förbundet III). Ordfront förlag och Svenska Humanistiska Förbundet. Stockholm 1999.

Louise Ekelund disputerade 1974 på avhandlingen *Rabbe Enckell. Modernism och klassicism under tjugotal och trettital*. 1982 utgav hon *Rabbe Enckell. Lyriker av den svåra skolan. Studier i dikningen 1935–1946*. Nu fullföljer hon de två tidigare studierna med *Rabbe Enckell. Gräshoppans och Orfeus diktare*. Dock skiljer sig denna tredje bok från de föregående genom att den avstår från det vetenskapliga hantverket med noter, noggranna källhänvisningar, omnämnande av relevant forskning (annat än den oundvikliga) och en fortlöpande diskussion med denna. De tyngsta bidragen i Enckell-forskningen – förutom Ekelunds egna arbeten, brodern Olof Enckells *Rabbe Enckell i Borgå* (1978), Mikael Enckells trebandsbiografi över fadern (1986–1997) samt uppsatser och artiklar av bland andra Bengt Holmqvist, Carl-Erik af Geijerstam och Michel Ekman – kommenteras, dock ej annan forskning kring den finlandssvenska modernismen och dess stora namn.

Där Ekelunds avhandling gick från Enckells debut 1923 fram till och med den mer klassiserande (eller klassicistiska) dikningen på trettitalet, följde hon i den andra boken författarskapet över de grekiskt inspirerade läsdramerna fram till den hyllade diktsamlingen *Andedräkt av koppar* 1946, Enckells rikssvenska genombrott. Föreliggande arbete tar upp hela författarskapet, från tjugotalet till 1974, Enckells dödsår, och relaterar dessutom verket till de viktigaste händelserna i hans liv. Allt

detta på drygt 260 sidor. Utöver detta behandlas också författarens bildkonst – till den vackra bokens förtjäns-ter hör också de många färgreproduktionerna samt ett antal fotografier.

Louise Ekelund lyckas, genom en övertygande förtrogenhet med och ett säkert grepp om materialet, samt en självklar fokusering väl valda, viktiga och i god mening representativa texter, att tydliggöra tematik, utveckling – och biografins roll i författarskapet. Angreppssättet ger överblick och insyn, också i jämförelse med de mer närsynta och väldokumenterade studierna. Ekelund har alltså gjort en läsarvänlig bok utan att ge avkall på kvaliteten. I den del av boken som täcker Enckells sista tre decennier får läsaren intrycket av att hon har samma suveräna grepp över (den ej redovisade) helheten som över de delar av författarskapet som tidigare behandlats i monografier. Framtida efterträdare kommer dock att ha vissa problem med att finna de texter som får källhänvisningar som ”i ett manuskript från tjugotalet”, ”i en fyrtingsessä” eller ett ”prosaparti från 1947”.

De många närläsningarna är känsliga och konsekventa. Någon gång kan invändningar resas, till exempel när Ekelund vill visa att dikten ”En fågel virkar fina melodier / i vit luft. / Det glimmar blankt / och en blå tråd / hänger stum i luften –” från *Landskapet med den dubbla skuggan* (1933) innebär att diktaren nu vänt ”sin uppmärksamhet utåt, i ett känsligt förnimmande” (s. 61) och inte längre tecknar självporträtt i dikten, som i den tidigare ’miniatyrpoesin’. Jag läser dikten just som (ännu) ett porträtt i linjen från tjugotalet och dikterna i *Vårens cistern* (1931) – fågeln är (också) diktaren som utför sitt mästerverkliga filigransarbete, en metadikt om den rena poesi Enckell strävade mot.

En annan randanmärkning till en analys som karakteriseras av klarhet och pregnans, angående den stora tankedikten ”O spång av mellanord”: lika väl som ”spång” och ”mellanord” är icke patetiska ord så är invocationen ”O” patetisk (s. 149). Den motsättningen anger diktens spännvidd som bidrar till dess djup och höjd, och till dess genomslagskraft, för nog måste Enckell ha ansetts vara i takt med tiden 1946, då diktsviten och hela *Andedräkt av koppar* hyllades av kritiken. Avsnittet om detta verk fungerar som centrum och höjdpunkt – så skrev också Ekelund redan sin trebetysuppsats om ”O spång av mellanord”, licentiatavhandlingen (1965) om hela samlingen. I samband därmed lärde hon alltså känna Rabbe Enckell.

Ekelunds bok ger ingångar till den del av Enckells verk som varit mig svårhanterlig, de dikter som tar upp de antika myterna helt och fullt genom att dikta om dem samt de dramer i vilka arbetssättet varit besläktat. Ekelund visar hur författaren ”dramatiserat och mytologiserat sin egen situation” i framför allt äktenskapskrisen under 30-talets slut, det triangeldrama som slutade med